

Dr. Tərlan Seyfullayev
İlahiyyat üzrə
fəlsəfə doktoru)

(əvvəli ötən sayımızda)

Əl-Hüseyn ibn Bəstam *İmamların təbabəti adlı kitabında Əhməd ibn Ziyaddan, o da, Fuzalədən, o da, Əl-Səkuniden, o da, Əbi Abdullahdan (ə) nəql edərək dedi: həzrət Peyğəmbər (s) yorğunluq hiss etdikdə və ya gözü yaxud başı ağrıyanda əlini göyə qaldıraraq, həmd, fələq və nas surələrini oxuyar, sonra əlini alnına sürtdərdi və ağrı keçərdi. (Amuli, 1409: c.16, s 363)*

Məhəmməd ibn Cəfər əl-Nərsidən, o da, Məhəmməd ibn Yəhyadan, o da, Məhəmməd ibn Sinandan, o da, Səlamə ibn (Muhrizdən), o da, İmam Baqirdən (ə) nəql edərək dedi: heç bir kəsi Həmd və ıxlas surəsi sağaltmazsa onu başqa heç bir şey sağaltmaz, hər bir dərddə bu iki surə ilə aradan gedir. (Amuli, 1409: c.4, s 874)

Məhəmməd ibn Cəfər əl-Nərsidən, Məhəmməd ibn Yəhyadan, Məhəmməd ibn Sinandan, Yunus ibn Zəbyandan, Mufəzzəl ibn Ömərindən, Əbi Abdullahdan (ə), O da, atalarından nəql edərək buyurdu: Cəbrayıl Peyğəmbərə (s) nazil oldu o zaman Peyğəmbərin (s) başı ağrıyırdı, Cəbrayıl (ə) dedi: ey Məhəmməd, bu duaya pənah apararaq baş ağrısından xilas ol, Allah sənənin ağrını aradan aparacaq, yenə dedi: ey Məhəmməd, hər kəs bu duanı ona üz verən dərddə və ağrı zamanı yeddi dəfə oxuyarsa və əlini ağrıyan yerə çəkərsə, Allah ona şəfa verər, duanı belə deyir-sən: “ Bismillahi Rəbbina əlləzi fis-səma, təqəddəsə zikru Rəbbina əlləzi fis-səma, vəl-ərzi əmrühu naafizu mazin, kəmə ənnə əmrəhu fis-səma, ic-əl rəhmətəkə fil-ərzi, vəğfir ləna zunubəna və xətayana ya Rəbbət-tayyibiin ət-tahiriin, inzil şifaaən min şifaaikə və rəhmətikə əla Fulan ibn Fulanə, (Fulan ibn Fulanə) yerinə ismini deyirsən; Məsələn (Əli ibn Məryəm). (Amuli, 1409: c.2, s 640)

Əl-Hüseyn ibn Bəstam İmamların təbabəti adlı kitabında Məhəmməd ibn Cəfər ən-Nərsidən, o da, Məhəmməd ibn Yəhyadan, o da, Məhəmməd ibn Sinandan, o da, Yunis ibn Zəbyandan, o da, İsmail ibn Əbi Zəbyandan, o da, Əbi Abdullahdan (ə) nəql edərək dedi: İmam (ə) səhabələrindən birinə buyurdu: Yoldaşın hamilə ikən onunla cinsi əlaqədə olma, çünki uşaq dünyaya gəlsə, iki cinsli olar, necə ki, cənabət halında da, bu nəticəni verər. (Amuli, 1409: c.14, s 88.)

Məhəmməd ibn Yəhyadan, Həmdan ibn Süleymandan, Əli ibn əl-Həsəndən, o da, Cəfər ibn Əhməd əl-Məkfufdan nəql edərək dedi: Mən İmam Kazimə (ə) məktub yazıb soruşdum, qarşı-

mızda (bazarda) sekəncəbin, gülab suyu, tut, nar, alma şərbəti, satılır ancaq satıcını tanıyırdıq ondan almağın hökmünü nədir? İmam (ə) cavabında buyurdu: İcazəlidir və heç bir iradı yoxdur. (Amuli, 1409: c.17, s 293)

8.Əbul-həkəm

Əbul-həkəm İrəvanın hədis alimlərindən olmuşdur. O, İmam Kazımın (ə) imaməti dövründə yaşamışdır. O, İmam Kazımdən (ə) iki vasitə ilə bir hədis nəql etmişdir. Kuleyninin Kafi əsərində onun İmam Kazımdən (ə) İmam Rzanın (ə) imaməti haqda hədisi vardır. Çox güman ki, o hədisi İraqda eşidib növbəti rəviyə çatdırıb.

Ustadları

1. Abdullah ibn İbrahim ibn Məhəmməd Cəfəri (Cəfər ibn Əbi Talibin nəslindən).

Əskərinin (ə) dövründə yaşamış və Həzrətin şagirdlərindən sayılır. İmam Həsən Əskərinin (ə) imamət dövrü çox az və o həzrətlə görüşmək çətin olduğundan Məhəmməd ibn Saleh İmam Həsən Əskəri (ə) ilə görüş səadətine yalnız bir dəfə nail olmuşdur. Bu görüş Samirra şəhərində baş tutub və görüşdə İmamın (ə) səhabələrindən olan Əbu-Haşim Cəfəri də iştirak edib. Bu görüşün maraqlı məqamlarından biri İbn-Salehin kəlam elmi haqda soruşduğu iki elmi sualdır. Bu sual Əbu-Haşimin də diqqətini cəkib. Bu görüşdəki söhbətlərdən İbn-Salehin böyük elmi şəxsiyyətlərdən və İrəvanın görkəmli kəlam alimlərindən olduğu anlaşılır. O, bu görüşdə İmam Sadiqin (ə) kəlam sahəsindəki şagirdi Hişam ibn Həkəmin nəzər-

dıqlarına yalnız onların vücuda gəldikən sonra şamil olduğunu deyir: İmam (ə) mənə baxaraq dedi: Allah Taalanın əşyalara yaratmamışdan qabaq elmi var. (Tusi, 1411: c.1, s 430-431)

Ərbinin “Kəşf əl-ğummə fi mərifəti əl-əimmə” kitabında gələn hədisi;

Əbi Haşim dedi: Məhəmməd ibn Saleh, əbu Məhəmməd əl-Əskəridən (ə) Allah Taalanın bu ayəsinin mənası barəsində soruşdu: “Allah «məhv və isbat» lövhəsində yazılmış, olacaq hadisələrdən) istədiyini məhv və (bəzi hadisələri orada) dərc edir və Ummul-kitab (Lövhə-Məhfuz və şeylərin sabit cəhətlərinin yazıldığı yer) Onun yanındadır. İmam buyurdu: Məgər olanı məhv (silib), olmayanı isbat (yaratmaq) etməkdən başqamı?

Əhməd ibn Əli ibn Nasih. Nəql etdiyi hədis

Əli ibn Hatəm (r) İsmayıl ibn Əli ibn Qudamədən, o da, Əbu əl-Sərridən, o da, Əhməd ibn Əli ibn Nasihdən, o da, Cəfər ibn Məhəmməddən, o da, əl-Həsən ibn Əbdül-Vəhhabdan, o da, Əli ibn Hədid əl-Mədainidən, o da, Mufəzzəl ibn Ömərindən nəql edərək bizə dedi: mən Cəfər ibn Məhəmməddən (s) təəccüb etmədən gülən və ağrısız ağlayan uşaq haqqında soruşdum. O dedi: “ey Mufəzzəl, elə uşaq yoxdur ki, imamı görüb onunla danışmasın, onun ağlamğı imamın ondan uzaqlaşmağına və gülməsi isə onu görünməsinə görədir, elə ki, dili açıqlib danışarsa daha imamı görməz və gördüklərini unudar”. (İbni Babaveyh, 1385: c.2, s 584)

İrəvanın hədis raviləri

2. Abdullah ibn Məhəmməd ibn Əmarə Cərami.

Şagirdləri:

Məhəmməd ibn Əli Əbu Səminə (o zəifdir və mübaliğə etməkdə ittiham olunur).

Rical elmindəki etibarlılığı

Məşhur rical kitablarında Əbul-həkəm haqqında yetərli məlumat olmadığından burada onun etibarlılığı haqqında söz aça bilmirik.

Nəql etdiyi hədis

Əhməd bin Mihran, Məhəmməd bin Əlidən, o da, Əbu əl-Həkəmdən rəvayət edərək dedi: Abdullah bin İbrahim bin Əli bin Abdullah bin Cəfər bin Əbi Talib Yezid bin Səlit Əz-Zeydi dedi, Əbu Əl-Həkəm dedi, və xəbər verdi mənə Abdullah bin Məhəmməd bin Umarə əl-Cərami mənə Yezid ibn Salitdən xəbər verdi ki, o dedi: Mən Əbu-İbrahim (ə) ilə görüşdüm və biz yolda ümrə ziyarətini yerinə yetirmək istədik. Mən dedim: Sənə fəda olum, bizim olduğumuz bu yeri təsdiq edirsinizmi? O dedi: Bəli, sən də təsdiq edirsiniz? Dedim: Bəli, mən və atam sən ilə burada görüşmüşük. Sən Əbu-Abdullah (ə) və qardaşlarınızla ??birlikdə gəldin. Atam ona dedi...

Hədis çox uzun olduğu üçün burada yalnız ravinin adının keçdiyi bir hissəni qeyd etdik. Hədisin tamamı “əl-Kafi” kitabındadır. (Kuleyni, 1407: c.1, s 313)

9.Məhəmməd ibn Saleh

İrəvan ravilərindən olan Məhəmməd ibn Saleh İmam Həsən

lərini təhlil edir.

Ustadı

İmam Həsən Əskəri (ə).

Şagirdləri:

Əbu Haşim Cəfəri. (O, Məhəmməd ibn Salehin İmam Əskəridən (ə) sual və cavablar barəsindəki hədislərinin ravisidir).

Rical elmindəki etibarlılığı

Onun adı şeyx Tusinin “Rical” kitabında qeyd edilmişdir. Bundan əlavə, şeyx Tusi “Əl-ğeybə” kitabında ondan hədis nəql etmişdir.

Nəql etdiyi hədislər

Şeyx Tusinin “Əl-ğeybə” və Ərbinin “Kəşf əl-ğummə” kitabında iki hədis qeyd edilmişdir. Hədislərdən biri Allah Taalanın elmi və qəzavü-qədəri, digəri isə “zərr aləmi” və məsum imamların fəzilətləri barəsindədir.

“Əl-ğeybə” kitabındakı hədisi belədir;

Səəd ibn Abdullah Əbu Haşim əl-Cəferidən nəql edir ki, o dedi: Məhəmməd ibn Saleh Əbu Məhəmməd əl-Əskəridən (ə) Allah Taalanın bu ayəsinin mənası barəsində soruşdu: “Allah (məhv və isbat) lövhəsində yazılmış, (olacaq hadisələrdən) istədiyini məhv və (bəzi hadisələri orada) dərc edir və Ummül-kitab (Lövhə-Məhfuz və şeylərin sabit cəhətlərinin yazıldığı yer) Onun yanındadır”. (Rəəd surəsi, ayə.39) İmam buyurdu: məgər olanı məhv (silib), olmayanı isbat (yaratmaq) etməkdən başqamı? mən öz-özümə dedim ki, bu Hişam ibn əl-Həkəmin dediklərinə ziddir ki, o, Allahın elminin yarat-

Mən öz-özümə dedim ki, bu Hişam ibn Əl-Həkəmin dediklərinə ziddi, belə ki, o, Allahın elminin yaratdıqlarına yalnız onların vücuda gəldikən sonra şamil olduğunu deyir: İmam (ə) mənə baxaraq dedi: Allah Taalanın əşyalara yaratmamışdan qabaq elmi var. Bir zaman ki, Yaradan var idi yaradılmış yox idi, Rəbb (tərbiyə edən) var idi mərbub (tərbiyə olunmuş) yox idi, Qadir var idi məqdur (onun qüdrəti ilə yaranmış) yox idi. Mən dedim: Şəhadət verirəm ki, sən Allahın vəlisi, höccəti, Onun ədaləti ilə hökm edən, Əmirəl-möminin Əlinin (ə) yolunun və elminin varisisen. (Ərbili, 1381: c.2, s 924)

10.Cəfər ibn Məhəmməd

İrəvanın görkəmli ravilərindən biri Cəfər ibn Məhəmməddir. O, İmam Hadinin (ə) imaməti dövründə yaşamışdır. İbn-Məhəmmədin hədis ustası Həsən ibn Əbdülvəhhab, şagirdi isə Əhməd ibn Əli ibn Nasihdir. Şiə hədis kitablarında İbn Məhimədin iki hədisi var. Onların biri Şeyx Səduqun (r) “İləluş-şərayi” kitabında uşağın yersiz ağlamağı və gülməyinin fəlsəfəsi haqda, o biri isə VII hicri əsrinin alimlərindən olan Əbdülkərim ibn Əhməd ibn Tavusun “Fərhetul-ğəra fi təyini qəbri Əmiril-muminin Əli ibn Əbi Talib (ə)” kitabında İmam Əlinin (ə) vəsiyyəti və dəfni haqda olan hədisdir.

Ustadı

Hüseyn ibn Əbdülvəhhab.

Şagirdi:

11.Əbu Səid Salim ibn Bundar Ən-Nəsevi

Əbu Səid On ikinci İmamın (ə.c) kiçik qeyb dövrünün əvvəllərində yaşamışdır. Onun hədis mənbələrində iki hədisi qeyd edilmişdir. Hədislərin hər ikisinin mövzusu Əhli-beytin (ə) fəziləti haqdadır. Bu da onun Əhli-beytə (ə) olan məhəbbətinin əlamətidir.

Ustadları

1. Süleyman ibn Əhməd ibn Əbi Səlayə Dəməşqi Muletli.

2. Məhəmməd ibn Mehran.

Şagirdləri:

1. Əbu-Səid Məhəmməd ibn Əli ibn Əmr ibn Mehdi əl-Hafiz.

2. Həmməd ibn Süleyman.

Nəql etdiyi hədis

Həmdan ibn Süleymandan, Əbi Səiddən, Məhəmməd ibn Abdullah ibn Mehrandan nəql edərək, o da, Məhəmməd ibn əl-Fərəcdən nəql edərək dedi: əl-Fərəc Əbu Cəfərə məktub yazaraq dedi: “Xümsü mənə göndərin, çünki yalnız bu il sizdən xüms alacam”. (Təbərisi, c.2, səh.100; İsbatul-huda, c.4, səh.399; Məclisi, c.50, səh.63.)

Nəticə

Azərbaycanın qədim bölgəsi olan İrəvan, yarandığı gündən mədəniyyətin mərkəzi olmuşdur. İslamın ilk dövrlərində bu şəhər hədis ravilərinin və mühəddislərinin gediş-gəliş yerinə çevrilmişdir. Rical və biografiya kitablarına görə nüfuzlu ravi və mühəddislər bu şəhərdə yaşamışlar.

Əsas hədəf İrəvan ravilərinin rical kitablarında olan ad və soy adları ilə yanaşı onların hədislərini burada qeyd etməkdir. Bu məqalədə qədim İrəvanın raviləri haqqından xülasə olaraq söz açıldı, onların haqqında qısa da olsa bəzi məlumatlara işarə və onların imamlardan (ə) nəql etdikləri hədislər qeyd edildi. Onların müxtəlif kitablarda xüsusilə də şiə hədis mənbələrinin əsas dörd kitabı “Kutub-ərbəə”-də gələn hədislərini tərcüməsi ilə birlikdə yazaraq bizlər üçün çəkdiqləri əməyi Azərbaycanın elmi cəmiyyəsinə çatdırmağa çalışdıq.

Tarixi məlumatlara görə, bu torpaqda Azərbaycan xalqı həmişə yaşamışdır. Bu iddianın sübutu adıçəkilən diyardakı ibadət yerləri, məscidlər və onun görkəmli alimləridir.